

Хатиџа Бериша*

*Школа Националне одбране, Универзитет
одбране, Београд, Република Србија*

Игор Баришић**

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране, Београд, Република Србија*

ИЗАЗОВИ ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ИЗМЕЊЕНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ОКРУЖЕЊУ***

Сажетак

Продубљивање геополитичког сукоба између Запада и Руске Федерације, интензивирани ратом у Украјини, изазвало је значајне промене у безбедносном окружењу Републике Србије и у великој мери отежало остваривање њених националних и одбрамбених интереса. Војна неутралност, као важан одбрамбени интерес и кључно безбедносно опредељење, такође је условљено променама у безбедносном окружењу Републике Србије, али и виталним националним интересима, као што су очување територијалног интегритета, перспектива чланства у Европској унији и осигурање енергетске безбедности. Стога предмет истраживања, у овом раду, представљају односи повезаности и условљености војне неутралности Републике Србије, кључних промена у безбедносном окружењу, изазваних ратом у Украјини и поменутих виталних националних

* Имејл адреса: hatidza.berisa@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-9432-5273.

** Имејл адреса: igor.barisic@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-4593-9196.

*** Ставови аутора у овом чланку су личне природе и не одржавају ставове Министарства одбране Републике Србије и Универзитета одбране.

интереса. У раду се полази од хипотетичког става да промене у безбедносном окружењу Републике Србије отежавају реализацију политике војне неутралности, нарочито у релацији са поменутиим виталним националним интересима. Анализа поменутих веза и односа заснована је на теоријским постулатима реалистичке школе међународних односа по којима велике силе и остали међународни актери користе све расположиве инструменте за пројекцију моћи и остваривање интереса у анархичном систему. У измењеним геополитичким околностима, политика војне неутралности Републике Србије, заснована на избалансираној сарадњи са странама у украјинском сукобу, је све теже одржива, јер постоји озбиљан „уцењивачки” потенцијал поменутих страна, повезан са виталним националним интересима Републике Србије, као што је чланство у Европској унији, очување територијалног интегритета, енергетска и економска безбедност српске државе и друштва. Методологија у истраживању је заснована на анализи релевантних извора и литературе.

Кључне речи: изазов, одрживост, војна неутралност, безбедносно окружење, рат

УВОД

Војна интервенција Русије у Украјини изазвала је тектонске промене у безбедносном окружењу Републике Србије. Супротно руским очекивањима, САД, Европска унија и њихови савезници увели су свеобухватне санкције Руској Федерацији. Све државе у Европи осудиле су руску агресију и пружају пуну подршку и помоћ Украјини у одбрани од руске интервенције. Северноатлантски савез (*North Atlantic Treaty Organization – NATO*) је ојачао своје трансатлантско партнерство, а Шведска и Финска су напустиле свој дугогодишњи неутрални статус и постале чланице овог војног пакта. Све преостале неутралне државе у Европи, изузев Републике Србије, увеле су санкције Руској Федерацији и усагласиле своју спољну и безбедносну политику са водећим земљама Запада.

Заоштравање односа између Запада и Руске Федерације закомпликовало је геостратегијски положај Републике Србије, с обзиром на њену политику војне неутралности. Водеће чланице

НАТО и Европске уније, од почетка рата у Украјини, врше сталан политички, дипломатски и економски притисак на Републику Србију да уведе санкције Руској Федерацији и тиме се определи за једну од страна у сукобу. Одбијање Републике Србије да уведе санкције Руској Федерацији озбиљно угрожава перспективу њеног чланства у Европској унији. С друге стране, увођење санкција Русији угрозило би виталне националне интересе Републике Србије, као што су очување територијалног интегритета и осигурање енергетске и економске безбедности Србије.

Анализа одрживости концепта војне неутралности у односу на суштински измењено безбедносно окружење и поменуте виталне националне интересе, треба да укаже на потенцијалне изазове креирања и спровођења будуће безбедносне и одбрамбене политике Републике Србије и евентуално покрене ширу академску и стручну расправу о могућим начинима њиховог превазилажења у турбулентним и кризним временима која неумитно предстоје.

ПРОМЕНЕ У БЕЗБЕДНОСНОМ ОКРУЖЕЊУ

Рат у Украјини изазвао је значајне промене у безбедносној архитектури Европе чије се последице непосредно одржавају и на безбедносно окружење Републике Србије. Постхладноратовски безбедносни режим успостављен у Европи, након 1991. године, озбиљно је нарушен ратом у Украјини 2014. године, када је Запад увео ограничене санкције Руској Федерацији, због анексије Крима и подршке сепаратистима на истоку Украјине. Односи Запада, посебно НАТО и Руске Федерације, од 2015. године, па све до почетка руске интервенције у Украјини 24. фебруара 2022. године, кретали су се константно силазном путањом, осцилирајући између дијалога, демонстрације војне моћи, економских санкција, па све до посредне конфронтације у прокси ратовима, попут Сирије, Малија и Украјине.

Почетком руске „специјалне војне операције” крајем фебруара 2022. године, односи Запада и Русије ескалирали су до нивоа отвореног дипломатског, економског, па чак и културног рата, са опасним потенцијалом, да таква конфронтација поприми директни војни и нуклеарни карактер. Предвођене САД, све чланице Европске уније, НАТО пакта и њихових савезника осудиле су агресију Руске Федерације на Украјину и постепено увеле, до сада невиђене, свеобухватне дипломатске, економске и спортске санкције Русији

(видети S&P Global Market Intelligence [S&P GMI] 2024; Council EU 2025). Детаљније, након почетка руске војне интервенције у фебруару 2022. године уведено је преко 21.600 санкција Русији и међународним политичким и привредним ентитетима, као и истакнутим појединцима који сарађују са овом државом, како би се умањила њена политичка, економска, технолошка и војна способност да води рат у Украјини и оствари своје ратне циљеве (Castellum.AI 2025). Готово једна трећина поменутих санкција таргетира колективитете и појединце изван Русије (Vuksic 2025).

Истовремено, Запад је покренуо пропагандни рат глобалних размера, блокирајући сва руска средства информисања и ограничавајући проток информација из руских извора на интернету и друштвеним мрежама, стигматизујући их као руску пропаганду. Конкретно, Европска унија и државе чланице НАТО забраниле су рад руских државних ТВ станица, а велики број интернет компанија је суспендовао свој рад у Русији, или блокирао мултимедијалне садржаје из руских извора, оцењујући их као злонамерне или пропагандне (Thompson 2022; Lomas 2022).

С друге стране, стално подгревани страх од Русије, изазвао је врло значајне промене у безбедносним политикама држава чланица Европске уније и НАТО. Једна од водећих држава у Европској унији, Немачка, направила је неколико крупних заокрета у својој безбедносној и одбрамбеној политици усмеравајући њено тежиште ка дугорочном јачању војних капацитета и веза унутар НАТО савеза. Између осталог, Немачка је најавила формирање посебног фонда за опремање и модернизацију својих оружаних снага у износу од 100 милијарди евра, као и повећање годишњег војног буџета на раније договорених 2% бруто домаћег производа (Besch and Brockmeier 2022). Друге државе, чланице НАТО, на самиту шефова држава чланица НАТО, одржаном 24. марта 2022. године, у Бриселу, само месец дана након почетка руске војне интервенције у Украјини, колективно су се определиле на убрзано повећање сопствених војних буџета, ради достизања раније договорених буџетских квота (НАТО 2022a). После вишедеценијске неутралности Финска је постала чланица НАТО 4. априла 2023. године, а Шведска 7. марта 2024. године. Мотиве ове две државе да се придруже Северноатлантском савезу најбоље изражава реченица: „Руска инвазија је показала да је статус Украјине, као унапређеног НАТО партнера, био недовољан фактор

одвраћања, што је дало додатни подстицај шведском и финском питању НАТО чланства” (Solli and Solvang 2022).

У војном погледу, НАТО је, од средине фебруара до средине марта 2022. године, значајно увећао своје војно присуство на својим источним границама, повећавајући број војника у четири своје борбене групе, стациониране у Литванији, Естонији, Летонији и Пољској, са 5.000 на 18.100 припадника (Belkin 2022, 1). Такође, на самиту НАТО, 24. марта 2022. године, одлучено је да се формирају још четири нове борбене групе у Румунији, Бугарској, Мађарској и Словачкој. НАТО под својом директном командом, од 21. марта 2022. године, има на располагању 40.000 војника, 140 бродова и 130 авиона (NATO 2022b). Број америчких трупа у Европи, повећан је на 100.000 војника, чиме је достигнут њихов максимум из 2005. године (US DoD 2022). Све државе чланице Европске уније и НАТО пружају издашну војну и економску помоћ ратним напорима Украјине да обрани свој територијални интегритет и суверенитет. Према проценама Килског института за светску економију, Украјина је, од јануара 2022. до октобра 2024. године, примила око 391,6 милијарди долара војне, хуманитарне или финансијске помоћи, углавном од стране 41 државе донатора (Antezza et al. 2024).

Европска унија је одлучила да убрзано прекине своју енергетску зависност од увоза енергената из Русије. Процес енергетске „дерусификације” Европе је започет потпуним прекидом увоза руског угља у августу 2022. године, при чему је значајно смањен увоз руске нафте и гаса у Европу (McWilliams et al. 2024).

Потпуно је прекинут прекоморски увоз руске нафте у Европу, а нафту из Руске Федерације сада увозе само Чешка Република, Мађарска и Словачка преко нафтовода „Дружба”, које су добиле изузеће од санкција због својих ограничених могућности за диверсификацију снабдевања овим енергентом. Европска унија смањила је увоз руске нафте, са 18% удела у свом укупном увозу, на само 2% у 2024. години (Eurostat 2024). Очигледно да се ради о незаустављивом тренду, посебно имајући увиду најаву представника владе Чешке Републике да више неће тражити изузеће за увоз руске нафте (Lopatka 2024).

Сличан тренд је приметан и у погледу увоза руског гаса у Европску унију који је смањен, са 45% удела у укупном увозу Европске уније у 2021. години, на 18% у првој половини 2024. године. Такође, недавно је забрањен увоз и транзит руског течног

нафтног гаса у Европску унију (European Commission [EC] 2024, 4–5). Почетком јануара 2025. године, прекинут је транзит руског гаса у Европу преко Украјине (Soldatkin and Peleschuk 2025). Тренутно, једина рута снабдевања Европе руским гасом је преко гасовода „Турски ток”, при чему је Украјина, наводно већ једном покушала да оштети поменути гасовод нападом дрона на гасна постројења у близини Краснодара у Руској Федерацији (Reuters 2025).

Имајући у виду разматране трендове у сфери енергетике, у наредном периоду, може се очекивати интензивирање процеса „дерусификације” Европе у погледу њене зависности од руске нафте и гаса. Државе које и даље возе руске енергенте, попут Мађарске, Словачке и Србије, биће приморане да убрзано диверсификују своје снабдевање како би ублажиле економске последице прекида увоза руских енергената. Поменути тренд само је део глобалног процеса истискивања руског утицаја из Европе, нарочито у региону Западног Балкана који је, према западним проценама потенцијално жариште и погодно подручје за генерисање нове кризе, па чак и сукоба.

Наведене промене у безбедносном окружењу Републике Србије указују да је рат у Украјини недвосмислено иницирао тектонски процес убрзаног политичког, безбедносног и економског престојавања у Европи, у којем се геополитичка позиција Србије може описати апокрифном изреком Џона Фицџералда Кенедија (*John Fitzgerald Kennedy*), 35. председника САД, коју је често користио у својим политичким говорима, алудирајући на пакао у „Божанственој комедији” Дантеа Алијерија (*Dante Alighieri*): „Највредијаш места у паклу резервисан за оне који, у време великих моралних криза, очувају своју неутралност” (цитирано у Ingallinella 2020).

У таквим околностима војна неутралност Републике Србије је озбиљно угрожена притисцима кључних међународних субјеката да се Србија политички, безбедносно и економски јасно сврста на једну од страна у сукобу.

ИЗАЗОВИ ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Војна неутралност, као једно од основних опредељења безбедносне и одбрамбене политике Републике Србије, формулисана је врло штуро, пре свега, као: „(...) одсуство чланства у постојећим војним савезима” (SNB RS, 24). У концептуалном смислу

практиковање војне неутралности предвиђено је кроз развијање сарадње са Европском унијом у и НАТО (али и са Организацијом договора о колективној безбедности (SO RS, 4). Поменута сарадња се остварује са циљем пружања активног доприноса у „ (...) изградњи и очувању међународног мира и безбедности” (4). Такође декларисани концепт војне неутралности се спроводи и ради јачања: „ (...) способности и капацитета система одбране и унапређења укупне безбедности Републике Србије и њених грађана” (9).

Из угла Републике Србије, овако конципирана војна неутралност представља легитимну безбедносну и одбрамбену опцију која активно доприноси одбрамбеном потенцијалу одвраћања (видети Stojanović 2020, 213–217). Међутим, њен ограничен и привремен карактер још увек није децидно оспорен у највишим стратегијско-доктринарним документима Републике Србије, што оставља простор за геополитичке калкулације и притиске великих сила. Детаљније, још увек важи Резолуција Народне Скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије која оставља могућност одржавања референдума у погледу доношења коначне одлуке о неутралности (Rezolucija Narodne Skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije [Rezolucija NS RS], čl. 6).

Такође, статус војне неутралности Републике Србије није међународно гарантован од стране великих сила и других важних међународних субјеката, као што је то случај са Швајцарском којој призната неутралност од стране великих сила, потписивањем Декларације о неутралности Швајцарске, на Бечком конгресу 1815. године (Fischer 2013, 43–44). Неку врсту гаранција добила је и Аустрија, када је Совјетски Савез, потписивањем Државног уговора са Аустријом 1955. године, практично признао њену неутралност (видети Frischenschlager 2013, 59–61). Такође потписивањем Уговора о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи са Совјетским савезом 1948. године, Финска је обезбедила неку врсту признања њеног неутралног статуса од стране СССР (Salonius-Pasternak 2013, 55).

Претходно разматране недоречености у погледу унутрашњег и међународног легитимитета војне неутралности Републике Србије отварају могућности за вршење политичког, безбедносног и економског притиска на Србију. У кризним временима, као што је рат у Украјини, поменути притисак може ескалирати у конфронтацију хибридног и

ниског интензитета, уз примену различитих невојних инструмената и механизма, попут политике условљавања, економских санкција, изазивање политичке нестабилности и грађанских немира, као и различитих облика демонстрација војне силе.

Поменути притисак је могућ јер је војна неутралност, као важан одбрамбени интерес, повезана и условљена са остваривањем, односно очувањем осталих националних и одбрамбених интереса Републике Србије, посебно са тежњом ка чланству у Европској унији, очувањем територијалне целовитости, као и са остваривањем економског развоја и укупног друштвеног просперитета (видети SNB RS, 12–14; SO RS, 8–9).

Рат у Украјини динамизовао је процес оспоравања војне неутралности Републике Србије и њеног сувереног права да води независну безбедносну и одбрамбену политику у односу на војне савезе и велике силе. Иако, за сада, нису присутни директни политички притисци и непосредне претње средствима невојне принуде, челници Европске уније и водећих европских држава интензивирали су своје дипломатске напоре у којима доминирају „очекивања” у којима Република Србија треба да усагласи своју спољну и безбедносну политику са политиком ЕУ, односно уведе санкције Руској Федерацији, уколико жели да покаже искрене намере у свом напредовању ка пуноправном чланству. Детаљније, од почетка рата у Украјини, фебруара 2022. године, представници ЕУ, САД, Немачке и Велике Британије интензивирали су своје посете Београду са намером да изврше политички притисак на Републику Србију да уведе санкције Руској Федерацији и предузме значајне кораке у нормализацији односа са такозваном „Републиком Косово”.

Сукоб Запада и Руске Федерације, који је нагло ескалирао руском војном интервенцијом у Украјини у фебруару 2022. године, индиректно утиче и на питање решавања проблема Косова и Метохије. Несврставање Републике Србије и делимично, Босне и Херцеговине, на једну од страна у рату у Украјини, на Западу, а посебно на Западном Балкану, тумачи се као резултат пројектовања „малигног” утицаја Русије са циљем изазивања нестабилности у региону (видети Deutsche Welle [DW] 2022; Vukićević 2022). Индиректно, експлоатисан је неутрални статус Републике Србије у погледу рата у Украјини, да се подгреју стари страхови о српским претензијама у региону и ојача перцепција Србије као традиционалног савезника Русије, како би се приказала као фактор нестабилности

и држава са ревизионистичким намерама која не прихвата западни политички и безбедносни поредак за регион Балкана (видети: Joseph et al. 2022, 4–5; International Institute for Strategic Studies [IISS] 2024, 91; International Crisis Group [ICG] 2024b, 3–4; Gurakuç 2024, 12). Из наведеног разлога, представници САД, Европске уније, Немачке, Француске и Велике Британије, интензивирали су своје дипломатске напоре на убрзавању преговора између Београда и Приштине.

У основи, албанска политичка елита са Косова и Метохије, искористила је инертност и наклоност дела међународне заједнице, преокупиране ратом у Украјини, као и погоршање међународне позиције Републике Србије за заоштравање односа и ескалацију сукоба са Београдом, како би заокружила државност и ојачала легитимитет такозване „Републике Косово” (видети International Crisis Group [ICG] 2024a). Детаљније, испровоцирано је напуштање косовских политичких, судских и безбедносних институција од стране Срба, а реакција локалног становништва, у виду насилних протеста и оружаног сукоба у Бањској, искоришћена је да се успостави чврста политичка и безбедносна контрола територије и српске популације, као и да се постепено укину преостали елементи српских институција на северу Косова и Метохије (видети Barišić 2024, 89–90).

Овако замишљен процес „нормализације” односа између Републике Србије и такозване „Републике Косово”, у основи, осликава приоритет колективног запада који је више усмерен ка безбедносној стабилизацији Западног Балкана, а врло мало на изналажењу дуготрајних, одрживих и компромисних мировних решења (Barišić 2024, 90). Додатно, „стабилизацијом” прилика на Косову и Метохији, једном од потенцијалних жаришта на Западном Балкану, умањују се аргументи руске стране да користи „косовски преседан” за оправдавање војне интервенције у Украјини (Anđelković 2022).

С друге стране, заоштравање и ескалација „енергетског рата” између Запада и Руске Федерације озбиљно угрожава енергетску безбедност Републике Србије. Због руске власничке структуре НИС, увоза велике количине нафте и гаса руског порекла, свог континенталног географског положаја, недовољно развијене и повезане нафтне и гасне транспортне инфраструктуре у региону, Србија има ограничене могућности релативно брзе диверсификације свог снабдевања (Vožić Talijan 2022). Даље заоштравање санкција Руској Федерацији у погледу извоза сирове нафте, нафтних деривата

и гаса у Европу, изазвало би значајно повећање цена ових енергената у Србији и директно би угрозило њен економски раст и стандард грађана.

Управо из наведених разлога, увођење санкција Нафтної Индустирији Србије и захтев америчке стране да се у кратком року, у потпуности одстрани руски утицај из ове компаније, представља један од највећих изазова енергетској безбедности Републике Србије (NIN 2025). Имајући у виду да руска компанија Гаспром њефт (*Газпром нефть*), ћерка компаније Гаспром, има 56,15% удела у компанији Нафтне индустрије Србије (НИС) и да покрива 70% потреба српског тржишта за нафтним дериватима, као и да контролише гасно складиште Банатски двор, свако решење у погледу истискивања руског интереса захтеваће велико дипломатско умеће и значајна финансијска средства (Marić 2022; Vlada Republike Srbije [VRS] 2024, 5).

Прекид снабдевања нафтом, услед финансијске блокаде компаније НИС, узроковао би озбиљну енергетску и економску кризу у Републици Србији, с обзиром да није могуће тако брзо надокнадити снабдевачке, инфраструктурне и прерађивачке капацитете поменуте компаније. У дугорочном погледу, потенцијална криза услед несташице нафте и њених деривата оставила би озбиљне последице по економију и стандард становништва. С друге стране, откуп целокупног руског удела у компанији НИС захтевало би додатна финансијска задуживања Републике Србије, с обзиром да је руска компанија Гаспром њефт уложила значајна финансијска средства у куповину, али и у развој прерађивачких и продајних капацитета компаније НИС. Није реално очекивати да је руска страна вољна да прода свој удео у компанији НИС по цени по којој је и купила компанију 2008. године. С друге стране, национализацијом компаније НИС, Република Србија би вероватно изгубила подршку Руске Федерације у погледу питања Косова и Метохије и могућност снабдевања релативно јефтиним природним гасом.

С друге стране, дуготрајно одбијање да се уведу економске санкције Руској Федерацији, изазвало би негативне последице по европску перспективу Србије, односно дошло би до вероватног замрзавања преговора о чланству, ограничења приступа фондовима Европске уније, стварања негативне инвестиционе климе за улагање у Србију, ограничавање трговинске размене, као и отежавање протока капитала, робе и људи, што би могло да има велике

економске последице по Србију, имајући у виду да се око 60% укупне спољнотрговинске робне размене обавља са Европском унијом (Republički zavod za statistiku [RZS] 2022).

Евидентни су напори Републике Србије, да очува статус своје војне неутралности, тиме што још увек одбија да уведе санкције Руској Федерацији. Међутим, осуда руске агресије, снабдевање Украјине муницијом, најава куповине француских авиона и израелског оружја и опреме, може јасно указати руској страни да Србија више није војно неутрална.

Недавно склапање енергетских споразума са САД и Француском током 2024. године, као и све блискија сарадња са овим државама у области развоја обновљивих извора енергије и нуклеарне енергије, може представљати јасан показатељ приближавања Србије и водећих западних земаља. Наведена чињеница може посебно утицати на односе Србије са Руском Федерацијом, нарочито имајући у виду да је Русија водећи произвођач нуклеарних постројења у свету и да је са Србијом потписала споразум о сарадњи у области мирнодопске примене нуклеарне енергије још 2019. године, али да није било конкретнијих облика сарадње, као то је то случај са америчком и француском страном. На потенцијално захлађење односа између Републике Србије и Руске Федерације може указивати и чињеница да још увек није потписан нови вишегодишњи билатерални гасни споразум што, у контексту недавног увођења америчких санкција компанији НИС, може представљати потенцијални заокрет у спољној, безбедносној и енергетској политици Србије.

ЗАКЉУЧАК

Рат у Украјини изазвао је значајне промене у безбедносном окружењу Републике Србије. Након руске војне интервенције у Украјини, односи Запада и Русије достигли су ниво отвореног политичког и економског сукоба, са опасним потенцијалом, да се таква конфронтација претвори у војни и нуклеарни конфликт. Русији су уведене, до сада невиђене, свеобухватне санкције, а сукоб се проширио и на информациону сферу, уз увођења забрана емитовања и стигматизацију противника.

Геополитички сукоб Запада и Руске Федерације, изазвао је врло велике промене у безбедносним и одбрамбеним политикама држава чланица Европске уније и НАТО, значајна повећања њихових

буџетских издвајања за војне издатке, прикључење Шведске и Финске у Северноатлантски савез, историјско појачање војног присуства НАТО на својим источним границама и издашну војну, хуманитарну и финансијску помоћ ратним напорима Украјине.

У сфери енергетике процес енергетске дерусификације Европе је у завршној фази. Малобројне државе у Европи које још увек увозе руску нафту и гас биће приморане да убрзано диверсификују своје снабдевање како би ублажиле потенцијалне економске последице прекида увоза руске нафте и гаса.

Рат у Украјини је иницирао и интензивирао тектонски процес политичког, безбедносног и економског престојавања у Европи и свету, услед којег је војна неутралност Републике Србије изложена озбиљним притисцима кључних међународних актера да се Србија приклони једној од страна у поменутом сукобу. Војна неутралност Републике Србије представља легитимну безбедносну и одбрамбену опцију која има врло значајну улогу у функцији одвраћања потенцијалних противника. Међутим, недоречености у погледу легитимитета војне неутралности Републике Србије стварају простор за вршење политичког, безбедносног и економског притиска, јер је овај важан одбрамбени интерес повезан и условљен виталним националним интересима Републике Србије, нарочито са тежњом ка чланству у Европској унији, очувањем територијалне целовитости, као и са очувањем енергетске безбедности. Због рата у Украјини интензивирани притисци водећих земаља Запада да Србија уведе санкције Руској Федерацији и усагласи своје ставове са спољном и безбедносном политиком Европске уније и убрза процес „нормализације” са такозваном „Републиком Косово”.

Рат у Украјини изазвао је погоршање геополитичког положаја Србије, што је искоришћено у процесу заостравања односа и ескалације сукоба између Београда и Приштине, како би се успоставила чврста политичка и безбедносна контрола територије и локалне српске популације од стране такозване „Републике Косово”, постепено укинули преостали елементи српских институција на северу Косова и Метохије. Истовремено, „стабилизацијом” прилика на Косову и Метохији, значајно се умањује могућност Русије да користи „косовски преседан” за оправдавање војне интервенције у Украјини.

С друге стране, заостравање сукоба између Запада и Руске Федерације у сфери енергетике озбиљно угрожава енергетску

безбедност Србије јер има ограничене могућности релативно брзе диверсификације свог снабдевања. Недавно увођење санкција компанији НИС представља један од највећих изазова енергетској безбедности Републике Србије јер није могуће брзо надокнадити потенцијални губитак снабдевачких, инфраструктурних и прерађивачких капацитета поменуте компаније. Откуп руског удела у компанији НИС захтевао би додатна финансијска задуживања Републике Србије, а национализацијом вероватно би се изгубила подршка Русије око решавања проблема Косова и Метохије.

Међутим, упорно одбијање да се уведу санкције Руској Федерацији може имати негативне последице по европску и економску перспективу Србије, с обзиром на ниво спољнотрговинске размене са Европском унијом. С друге стране, очигледни су напори Републике Србије да очува статус своје војне неутралности политичким балансирањем између зараћених страна, при чему је приметно значајно спољнополитичко, безбедносно и енергетско приближавање Западу што се може перципирати као отклон од војне неутралности.

Очито да се рат у Украјини претвара у дуготрајни оружани сукоб исцрпљивања, у којем ниједна од зараћених страна није способна да оствари брзу и одлучујућу победу. Запад ће настојати да политички изолује и економски исцрпи Руску Федерацију за вођење „специјалне војне операције”. Изолација Русије наставиће се кроз спровођење политичких и економских притисака на неутралне државе да уведу економске санкције и прекину трговање са Руској Федерацијом. Економске санкције Запада ће се и даље заоштравати, посебно у оним областима које су критичне за финансирање и логистичку подршку руских војних напора. У војном погледу, Запад ће настојати да наметне Русији рат продуженог и исцрпљујућег карактера, јер је проценио да Руска Федерација, условима свеобухватних и интензивних санкција, није способна да води дуготрајну војну кампању против технички инфериорније, али борбено мотивисане Украјине, коју САД и њени савезници непрекидно опремају и издашно материјално и финансијски подржавају. У том новом, глобалном и исцрпљујућем „рату материјала” и заоштравања политичких, безбедносних и економских односа, посебно тежак и компликован спољнополитички положај имаће Република Србија, с обзиром на њено упорно настојање да одржи добре односе са Западом, али и са Руском Федерацијом, што је интегрални део њене политике војне неутралности.

Један од кључних проблема одрживости војне неутралности је њена повезаност са питањима очувања Косова и Метохије и перспективом чланства у Европску унију, виталним националним интересима који се, у заостреним геополитичким околностима, тешко могу помирити, односно изналажење компромисног и одрживог решења је мало вероватно. С друге стране, свако сврставање или несврставање у погледу санкција Руској Федерацији оставиће тешке последице, решавање проблема Косова и Метохије и енергетску и економску безбедност Републике Србије. У сваком случају, Србији је остављено једно од највредиљих места у овим кризним и неизвесним временима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Andelković, Nataša. 2022. „Srbija, Rusija i politika: Da li je Putin promenio stav o Kosovu ili ga koristi kao ‘čip za trgovinu’ sa Zapadom.” *BBC News na srpskom*. 29. april 2022. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-61269772>.
- Antezza, Arianna, Katelyn Bushnell, André Frank, Pascal Frank, Lukas Franz, Ivan Kharitonov, Ekaterina Kumar B. Rebinskaya, Christoph Trebesch, and Stefan Schramm. 2024. “The Ukraine Support Tracker data.” *Kiel Institute for the World Economy*. Last accessed January 21, 2025. <https://www.ifw-kiel.de/publications/ukraine-support-tracker-data-20758/>.
- Barišić, Igor. 2024. „Asimetrično ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije – teorijski okvir za analizu problema na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 83–103. DOI: 10.5937/pnb26-50171.
- Belkin, Paul. 2022. “Russia’s Invasion of Ukraine: NATO Response.” *Congressional Research Service*. Last accessed November 1, 2022. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11866>.
- Besch, Sophia, and Sarah Brockmeier. 2022. “Waking a Sleeping Giant: What’s next for German Security Policy?” *War on the Rocks*. March 9, 2022. <https://warontherocks.com/2022/03/waking-a-sleeping-giant-whats-next-for-german-security-policy/>.

- Božić Talijan, Elena. 2022. „Šta nas očekuje? Da li odluka Brisela o embargu na uvoz ruske nafte do kraja 2022. utiče na snabdevanje Srbije.” *Novosti*. 1. jun 2022. <https://www.novosti.rs/ekonomija/vesti/1121963/sta-nas-ocekuje-odluka-brisela-embargu-uvoz-ruske-nafte-kraja-2022-utice-snadbevanje-srbije>.
- Castellum.AI. 2025. “Russia Sanctions Dashboard.” *Castellum.AI*. January 19, 2025. <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>.
- Council of the European Union [Council EU]. 2024. “EU sanctions against Russia explained.” *Council of the European Union*. December 16, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/>.
- Danas. 2022. „Srbija glasala za izbacivanje Rusije iz Saveta UN za ljudska prava.” *Danas*. 7. april 2022. <https://www.danas.rs/svet/srbija-glasala-za-izbacivanje-rusije-iz-saveta-un-za-ljudska-prava/>.
- Deutsche Welle [DW]. 2022. „Borelj za Dojče vele: Sada je kritičan trenutak za proces proširenja.” *Radio Televizija Srbije*. 18. mart 2022. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/4741602/zosep-borelj-prosirenje-eu.html>.
- Eurostat. 2024. “EU trade with Russia - latest developments.” Last accessed November 21, 2024. *Eurostat*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=558089#Latest_developments.
- European Commission [EC]. 2024. “State of the Energy Union Report 2024.” *European Commission*. September 11, 2024. https://energy.ec.europa.eu/publications/state-energy-union-report-2024_en.
- Fischer, Thomas. 2013. “Switzerland: Invention of Permanent Neutrality.” *ISAC Fond*. Last accessed November 21, 2024. <https://www.isac-fund.org/download/NEUTRALNOST-ENG-F-2WEB.pdf>.
- Frischenschlager, Friedhelm. 2013. “Austria’s “Permanent Neutrality” after 1955 – a Model for Serbia?” *ISAC Fond*. Last accessed November 21, 2024. <https://www.isac-fund.org/download/NEUTRALNOST-ENG-F-2WEB.pdf>.
- Ingallinella, Laura. 2020. “The Hottest Place in Hell: Neutrality and the Politicization of Dante in the United States.” *Laura Ingallinella*. June 8, 2020. <https://lauraingallinella.org/2020/06/08/hottest-place-in-hell-dante-neutrality/>.

- International Crisis Group [ICG]. 2024a. "Northern Kosovo: Asserting Sovereignty amid Divided Loyalties." *International Crisis Group*. April 2, 2024. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/269-northern-kosovo-asserting-sovereignty-amid-divided-loyalties>.
- International Crisis Group [ICG]. 2024b. "Helping Keep Bosnia and Herzegovina Together." May 23, 2024. Last accessed 20 February 2025. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcaggleclfindmkaj/https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-05/wl-2024-spring-bosnia.pdf>.
- International Institute for Strategic Studies [IISS]. 2024. *The Armed Conflict Survey 2024*. London: Routledge.
- Joseph, Edward, Branislav Radeljic, Lulzim Peci, Iulia Joja, Jan Cingel, and Sarria Pol Vila. 2022. "From Crisis to Convergence: A Strategy to Tackle Instability in the Balkans at its Source." *Foreign Policy Institute and Wilson Center's Global Europe Program*. January 18, 2022. <https://www.wilsoncenter.org/publication/crisis-convergence-strategy-tackle-balkans-instability-its-source>.
- Kuçi, Gurakuç. 2024. "Russia's Hybrid Warfare in the Western Balkans: Geopolitical Strategies and Proxy Actors." Special Issue, *OCTOPUS Journal: Hybrid Warfare & Strategic Conflicts*: 1–27. DOI: 10.69921/29031991.
- Lomas, Natasha. 2022. "EU's ban on Russia Today and Sputnik is now in effect." *TechCrunch*. March 2, 2022. <https://techcrunch.com/2022/03/02/eu-rt-sputnik-ban-live/>.
- Lopatka, Jan. 2024. "Czechs not looking to extend the waiver for Russian-based oil products." *Reuters*. November 22, 2024. <https://www.reuters.com/business/energy/czechs-not-looking-extend-waiver-russian-based-oil-products-2024-11-22/>.
- Marić, Dunja. 2022. „Dva scenarija za rešenje naftne krize u Srbiji: Prodaja NIS ili slovački model." *Nova.rs*. 5. maj 2022. <https://nova.rs/vesti/biznis/dva-scenarija-za-resenje-naftne-krize-u-srbiji-prodaja-nis-ili-slovacki-model/>.
- McWilliams, Ben, Giovanni Sgaravatti, Simone Tagliapietra, and Georg Zachmann. 2024. "The European Union – Russia energy divorce: state of play." *Bruegel*. February 22, 2024. <https://www.bruegel.org/analysis/european-union-russia-energy-divorce-state-play>.

- NIN. 2025. „SAD uvele sankcije NIS-u: Traže potpuni izlazak ruskog interesa iz kompanije.” *NIN*. 10. januar 2025. <https://www.nin.rs/ekonomija/vesti/65953/uvedene-sankcije-nis-u>.
- North Atlantic Treaty Organization [NATO]. 2022a. “Statement by NATO Heads of State and Government.” *North Atlantic Treaty Organization*. March 24, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm.
- North Atlantic Treaty Organization [NATO]. 2022b. “NATO’s Eastern Flank: stronger Defence and Deterrence – Map.” *North Atlantic Treaty Organization*. Last accessed January 18, 2024. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/2203-map-det-def-east.pdf.
- Republički zavod za statistiku [RZS]. 2022. „Spoljnotrgovinska robna razmena, za april 2022.” *Republički zavod za statistiku*. 31. maj 2022. <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20220531-spoljnotrgovinska-robna-razmena-za-april-2022/?s=1701>.
- Reuters. 2025. “Moscow says Ukraine tried to attack TurkStream pipeline infrastructure in Russia.” *Reuters*. January 13, 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-tried-attack-turkstream-pipeline-infrastructure-southern-russia-moscow-2025-01-13/>.
- Rezolucija Narodne Skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije [Rezolucija NS RS], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 125/2007.
- Salonius-Pasternak, Charly. 2013. “Finland - From a Buffer Zone to an EU member state.” *ISAC Fond*. Last accessed November 21, 2024. <https://www.isac-fund.org/download/NEUTRALNOST-ENG-F-2WEB.pdf>.
- Soldatkin, Vladimir, and Dan Peleschuk. 2025. “Russian gas era in Europe ends as Ukraine stops transit.” *Reuters*. January 1, 2025. <https://www.reuters.com/business/energy/russia-halts-gas-exports-europe-via-ukraine-2025-01-01/>.
- Solli, Per Erik, and Øystein Solvang. 2022. “Finland and Sweden’s Path Towards NATO.” *Royal United Services Institute*. April 13, 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/finland-and-swedens-path-towards-nato>.
- S&P Global Market Intelligence [S&P GMI]. 2024. “Sanctions against Russia – a timeline.” *S&P Global Market Intelligence*. November 8, 2024. <https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/articles/2024/11/sanctions-against-russia-8211-a-timeline-69602559>.

- Stojanović, Stanislav. 2020. „Savremena strateška kultura i neutralnost.” *Vojno delo* 72 (4): 210–233. DOI: 10.5937/vojdelo2004210S.
- Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije [SNB RS], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 94/2019.
- Strategija odbrane Republike Srbije [SO RS], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 94/2019.
- Thompson, Mark. 2022. “Britain bans Russian state TV channel RT.” *CNN Business*. March 18, 2022. <https://edition.cnn.com/2022/03/18/media/uk-bans-russia-rt-tv/index.html>.
- US Department of Defense [US DoD]. 2022. “Fact Sheet: Posture Updates in Support of Allies in Europe.” *US Department of Defense*. February 2, 2022. <https://media.defense.gov/2022/Feb/02/2002931655/-1/-1/0/EUROPE-POSTURE-UPDATES-FACT-SHEET.PDF>.
- Vlada Republike Srbije [VRS], Eneregetski bilans Republike Srbije za 2024. godinu „Službeni glasnik RS”, br. 8/2024.
- Vukičević, Jasna. 2022. „Ruski napad na Ukrajinu sve mijenja u Evropi.” *Radio Slobodna Evropa*. 24. februar 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-ukrajina-rusija/31721213.html>.
- Vuksic, Spenser. 2025. “Sanctions Year in Review: How Sanctions Changed in 17 Charts.” *Castellum.AI*. Last accessed January 21, 2025. <https://www.castellum.ai/insights/2024-sanctions-year-in-review>.

Hatidza Beriša*

*National Defence School, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

Igor Barišić**

*Strategic Research Institute, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

CHALLENGES OF THE REPUBLIC OF SERBIA'S MILITARY NEUTRALITY IN A CHANGED SECURITY ENVIRONMENT***

Resume

The war in Ukraine has caused significant changes in the security environment of the Republic of Serbia. Following Russia's military intervention in Ukraine, relations between the West and Russia have reached the level of open political and economic conflict, with the dangerous potential for such a confrontation to escalate into military and nuclear confrontation. Russia has been subjected to unprecedented, comprehensive sanctions. The geopolitical conflict between the West and the Russian Federation has also caused significant changes in the security and defence policies of the European Union and NATO member states, significant increases in their military budgets, the accession of Sweden and Finland to NATO, a historic increase in NATO's military presence on its eastern borders, and significant military, humanitarian, and financial assistance to Ukraine's war efforts. In the energy sector, the process of energy "De-Russification" of Europe is in its final stages. Smaller European countries still importing Russian oil and gas will be forced to rapidly diversify their supplies to mitigate the potential economic consequences of interrupting Russian oil and gas imports. The war in Ukraine initiated and intensified a tectonic process of political, security, and economic realignment in Europe and the world, as a result of which

* E-mail address: hatidza.berisa@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-9432-5273.

** E-mail address: igor.barisic@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-4593-9196.

*** The views of the author in this article are personal and do not represent the views of the Ministry of Defense of the Republic of Serbia and the University of Defense.

the military neutrality of the Republic of Serbia was exposed to serious pressure from key international actors to side with one of the parties in the aforementioned conflict. The military neutrality of the Republic of Serbia represents a legitimate security and defense option. However, the uncertainties regarding the legitimacy of the military neutrality of the Republic of Serbia create space for exerting political, security, and economic pressure because this important defense interest is conditioned by the vital national interests of the Republic of Serbia, in particular the aspiration towards membership in the European Union, the preservation of territorial integrity, as well as the preservation of energy security. The war in Ukraine has caused a deterioration in Serbia's geopolitical position, which has been exploited in the process of aggravating relations and escalating the conflict between Belgrade and Pristina to establish firm political and security control over the territory and the local Serbian population and gradually abolish the remaining elements of Serbian institutions in the north of Kosovo and Metohija. At the same time, the "stabilization" of the situation in Kosovo and Metohija significantly reduces Russia's ability to use the "Kosovo precedent" to justify military intervention in Ukraine. On the other hand, the escalation of the conflict between the West and the Russian Federation in the energy sector seriously threatens Serbia's energy security, as it has limited possibilities to diversify its supply relatively quickly. The recent introduction of sanctions against the company "NIS" represents one of the biggest challenges to the energy security of the Republic of Serbia. However, the persistent refusal to impose sanctions on the Russian Federation may negatively affect Serbia's European and economic prospects, given the level of foreign trade with the European Union. On the other hand, the Republic of Serbia is making obvious efforts to preserve its status of military neutrality by politically balancing between the warring parties. The war in Ukraine is turning into a protracted armed conflict of attrition. In this new, global, and exhausting "war of materials" and the tightening of political, security, and economic relations, the Republic of Serbia will have a challenging and complicated foreign policy position, given its persistent efforts to maintain good relations with the West, but also with the Russian Federation, which is integral to its policy of military neutrality. One of the key problems of the sustainability of Serbia's military neutrality is its connection with the issues of preserving Kosovo and Metohija and the prospect of membership in the European Union, vital national interests that, in the tense geopolitical circumstances, can hardly be reconciled.

On the other hand, any alignment or non-alignment about sanctions against the Russian Federation will have serious consequences, both for resolving the problem of Kosovo and Metohija and for the energy and economic security of the Republic of Serbia. The research methodology is based on the analysis of relevant sources and literature.

Keywords: challenge, sustainability, military neutrality, security environment, war

* Овај рад је примљен 2. септембра 2024. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12. фебруара 2025. године.